

Filmoteka Szkolna

Dorośli i dzieci wobec świata ogarniętego wojną – w filmie Świadecko urodzenia. Na drodze. w reżyserii Stanisława Różewicza oraz w wierszu Jacyś ludzie Wisławy Szymborskiej - Materiały metodyczne

Elżbieta Piotrowicz

PRZEDMIOT język polski

CZAS 2 godziny lekcyjne

Cele lekcji

doskonalenie analizy i interpretacji materiałów audiowizualnych- świadomego, wielokontekstowego odbioru filmu

ćwiczenie pracy z różnymi rodzajami tekstów

kształcenie umiejętności udziału w dyskusji; formułowania sądów i ich uzasadniania

uświadomienie uniwersalizmu i ponadczasowości tekstów kultury

Metody pracy

analiza i interpretacja materiału audiowizualnego

analiza i interpretacja materiału literackiego- poetyckiego

praca w parach

praca z tekstem źródłowym

dyskusja

Słowa kluczowe

dziecko a walka, zabijanie, wojna

odpowiedzialność, samotność, przemiana

historia mała (rodziny, indywidualna) i duża (narodu, świata, zbiorowa)

uniwersalizm i ponadczasowość

poetyckość a realizm

Materiały pomocnicze

film Świadecko urodzenia. Na drodze, reżyseria Stanisław Różewicz, 1961

Filmoteka Szkolna

sprzęt do odtworzenia materiału audiowizualnego

karty z poleceniami dla uczniów- zał. 1.

tekst Jacyś ludzie Wisławy Szymborskiej- zał. 2.

cytaty z bibliografii przedmiotowej (do pracy domowej) - zał.3.

sugestie analityczno-interpretacyjne (dla nauczyciela) - zał. 4.

Uwagi

Zajęcia mogą być przeprowadzone tylko w klasach, w których na lekcjach historii zostały omówione tematy dotyczące początku II wojny światowej (okoliczności wybuchu, wydarzenia września 1939 roku w Polsce) lub po specjalnej prezentacji na ten temat przygotowanej przez nauczyciela lub uczniów (przedstawionej wcześniej).

Możliwe są dwa warianty obejrzenia filmu- albo w domu (wtedy będzie więcej czasu na jego omówienie), albo w trakcie zajęć lekcyjnych.

Przebieg lekcji

Przed projekcją podziel klasę na trzy grupy i przydziel im konkretne zadania. W trakcie oglądania filmu powinni zwrócić uwagę na wskazane aspekty i robić notatki z tym związane.

Polecenia dla grup mogą być wydrukowane w całości; można też najważniejsze pytania zapisać na tablicy, żeby były stale widoczne dla uczniów.(załącznik 1)

Odtwórz film - 28 minut

Po projekcji poproś uczniów, żeby w ciągu 5 minut w parach uzupełnili swoje notatki, a następnie zaprezentowali, co udało im się ustalić. W trakcie ich wypowiedzi zwracaj uwagę, czy ilustrują swoje wnioski przekonującymi odwołaniami do konkretnych z filmu; czy potrafią uzasadniać swoje zdanie; czy słuchają siebie nawzajem.

Przy omawianiu pracy grupy pierwszej, zajmującej się czasem i miejscem akcji, rozważcie, w jakim stopniu (sensie) przedstawione w filmie realia są związane ze ściśle określonymi wydarzeniami, a w jakim można je uznać za uniwersalne, ponadczasowe.

Jako efekt pracy dwóch kolejnych grup powinny powstać wieloaspektowe charakterystyki chłopca i żołnierza. Jeśli uczniowie nie zauważą podobieństw w kreacjach postaci (samotność, przemiana- z optymisty w realistę, wpływ wielkiej historii na ich indywidualne losy), tak pokieruj dyskusją, żeby zostało to dostrzeżone.

Zwróć uwagę, z czyjego punktu widzenia oglądamy całą historię- na swoistą subiektywizację narracji, gdyż to postać chłopca jest obecna we wszystkich scenach filmu. Uczniowie mogą to nazwać już w trakcie charakterystyki postaci.

Filmoteka Szkolna

Ta część lekcji koncentrowała się na warstwie fabularnej filmu. Zamykając ją, zapytaj uczniów o ich refleksje czy spostrzeżenia dotyczące warstwy formalnej- o elementy realizmu i poetyckości pokazywanej historii- zastosowane plany, kontrasty, sposoby filmowania, relacje między kolejnymi sekwencjami, ścieżkę dźwiękową. Przypomnij, że współautorem scenariusza był Tadeusz Różewicz- poeta.

Przejdź do drugiej części lekcji. Rozdaj uczniom tekst wiersza Wisławy Szymborskiej, poproś o zapoznanie się z utworem-indywidualnie. W trakcie lektury powinni oni wstępnie rozpoznać tematykę i poetykę tekstu. Skojarzenia z filmem Różewicza są oczywiste, ale postaraj się omówić utwór bez nawiązywania do filmu. Zwróć uwagę na rodzaj liryki, znaczące obrazy w kolejnych zwrotkach i specyficzny język wypowiedzi. Zdawaj pytania dotyczące skojarzeń z przedstawionymi w tekście sytuacjami i realiami, z wyróżniającymi się cechami poetyki (nadużywanie zaimków, neologizmy, składnia i frazeologia) - próbując określać ich funkcjonalność.

Bardzo możliwe, że w trakcie analizy i interpretacji utworu W. Szymborskiej uczniowie wskażą wiele podobieństw między wierszem a filmem, wtedy nie będzie potrzebne podsumowywanie lekcji pod tym kątem. Jeśli nie zostanie to w pełni omówione wcześniej, nazwijcie wspólnie najważniejsze aspekty tematyki i poetyki obu tekstów kultury, zwracając szczególną uwagę na wpływ działań wojennych na losy i postawy ludzi (szczególnie dzieci); na ponadczasowość i uniwersalizm przesłań utworów- filmowego i literackiego; na ciekawe rozwiązania formalne.

Na koniec przypomnij uczniom o stronie Filmoteki Szkolnej, na której można znaleźć wiele ciekawych informacji na temat polskich filmów i ich twórców (np. recenzje, analizy, wywiady). Podaj także informację, że omówiony film to pierwsza część większej całości, składającej się z trzech nowel, pokazujących dziecięcych bohaterów w rzeczywistości wojennej- przejmującej i wielokrotnie nagradzanej.

Praca domowa

Zapoznaj się z trzema opiniami, dotyczącymi omawianego filmu- dwóch teoretyków i samego reżysera. Wybierz jedną; napisz, jak ją rozumiesz i określ swój stosunek do niej. Realizując polecenie, odwołaj się różnych aspektów filmu.

Uwaga - uczniowie otrzymają materiały pomocnicze- załącznik 3

Materiały pomocnicze

Załącznik 1 - polecenia dla grup

grupa I - Waszym zadaniem będzie omówienie miejsc i czasu akcji. Oglądając film, skoncentrujcie się na odszukaniu znaczących elementów. Postarajcie się zapisać jak najwięcej informacji z tym związanych. Gdzie rozgrywa się akcja; które sytuacje i wydarzenia możemy uznać za związane z czasem historycznym?

grupa II - Waszym zadaniem będzie prezentacja charakterystyki postaci chłopca -Janka Ciesielskiego. . Oglądając film, skoncentrujcie się na odszukaniu znaczących elementów. Postarajcie się zapisać jak najwięcej informacji z tym związanych. Jak wygląda i co robi, czego

Filmoteka Szkolna

dowiadujemy się o jego przeszłości i teraźniejszości; co było i jest dla niego ważne w życiu; jak patrzy na to, co dzieje się wokół; czego dowiaduje się o sobie i innych?

grupa III - Waszym zadaniem będzie prezentacja charakterystyki postaci żołnierza, który na swej drodze spotyka chłopca. Oglądając film, skoncentrujcie się na odszukaniu znaczących elementów. Postarajcie się zapisać jak najwięcej informacji z tym związanych. Jak wygląda i co robi, czego dowiadujemy się o jego przeszłości i teraźniejszości; co było i jest dla niego ważne w życiu; jak patrzy na to, co dzieje się wokół; czego dowiaduje się o sobie i innych?

Załącznik 2

Jacyś ludzie

Jacyś ludzie w ucieczce przed jakimiś ludźmi.

W jakimś kraju pod słońcem

i niektórymi chmurami.

Zostawiają za sobą jakieś swoje wszystko,

obsiane pola, jakieś kury, psy,

lusterka, w których właśnie przegląda się ogień.

Mają na plecach dzbanki i tobołki,

im bardziej puste, tym z dnia na dzień cięższe.

Odbywa się po cichu czyjeś ustawienie,

a w zgiełku czyjeś komuś chleba wydzieranie

i czyjeś martwym dzieckiem potrząsanie.

Przed nimi wciąż jakaś wciąż nie tędy droga.

nie ten, co trzeba most, nad rzeką dziwnie różową.

Dookoła jakieś strzały, raz bliżej, raz dalej

w górze samolot trochę kołujący.

Przydałaby się jakaś niewidzialność

jakaś bura kamienność,

a jeszcze lepiej niebyłość

na pewien krótki czas albo i długi.

Coś się jeszcze wydarzy, tylko gdzie i co.

Ktoś wyjdzie im naprzeciw, tylko kiedy, kto,

w ilu postaciach i w jakich zamiarach.

Jeśli będzie miał wybór,

może nie zechce być wrogiem

i pozostawi ich przy jakimś życiu.

Wisława Szymborska, Wiersze wybrane, Kraków 2005, s. 325.

Załącznik 3 - cytaty z literatury przedmiotowej

„Stanisław Różewicz operuje tym typem narracji, które nazwałbym bezwładnym (...); akcja toczy się u niego krętą linią, zahacza wciąż o nowe fakty, opowieść rozlewa się, zasadnicze sprawy rozstrzygają się między wierszami, pointa przestaje być już niezbędnym dopełnieniem.”

Konrad Eberhardt Świadectwo dojrzałości, Film 1961, nr 42

„Pamięć jest lustrem czasu i wydarzeń, zapobiega przemijaniu i zapomnieniu. Przywraca przeszłość, włącza ją w teraźniejszość, dodając jednak ów osobliwy ton, jakby owiany zadumą. Jak muzyka słyszana z daleka. Stanisław Różewicz realizuje filmy, jakby przypominał sobie tamte wydarzenia, jakby był naocznym świadkiem, a teraz opowiada. Przepuszczone przez pamięć zabarwiają się, ocieplają, indywidualizują.”

Aleksander Ledóchowski Liść klonu, Film 1978, nr 52/53

„Dlatego starałem się nie tylko o fakturę dokumentalną, ale i pewien pierwiastek poetycki. Wiem, że to ryzykowne, ale połączenie dokumentu z poezją, często bardzo głęboko ukrytą – jeśli tylko zdoła przebić się na ekran – daje efekt, który nazwać można dużym słowem sztuka.”

Rozmowa Andrzeja Kołodyńskiego ze Stanisławem Różewiczem Tropu stylistyczne, Film na świecie 1982, nr 8

Czas i miejsce akcji - tereny na wschód od Warszawy; nienazwane miasteczka i wioski opustoszałe albo niszczone (podpalane, być może zbombardowane), polne drogi, lasy, brzeg rzeki; przemieszczający się z dobytkiem uchodźcy (pieszo i na furmankach); przewożeni ranni; przelatujące i zrzucające bomby samoloty; dymy na horyzoncie; przejeżdżający polscy i niemieccy żołnierze, brak towaru w cukierni, dokumenty z kancelarii polowej dotyczące planów mobilizacji, broń porzucona przez polskie wojsko; przekonanie, że wojna szybko się skończy, bo sojusznicy chyba są już blisko; zabicie przez Niemców polskiej rodziny wyprowadzonej z domu; chłopiec jeszcze (na początku) niebojący się niemieckich żołnierzy; kobieta z dziwnym zawiniątkiem w opuszczonym gospodarstwie; w większości obrazy i sytuacje uniwersalne.

Charakterystyka chłopca - Janek Ciesielski - około 12 lat - zgubił mamę i brata w trakcie ucieczki z atakowanej przez Niemców Warszawy; wierzy, że odnajdzie rodzinę; szukający pomocy dorosłego, ufny i spokojny; przyjmuje czekoladę od niemieckich żołnierzy; z ciekawością obserwuje uchodźców i rannych; chce się bawić karabinem; wierzy w siłę i patriotyzm polskich żołnierzy (jest zdziwiony, że porzucili broń), ucieka przed niemieckim samolotem- zaczyna się bać; uświadamia sobie, że Niemcy zabijają i niszczą; zaczyna płakać; coraz więcej wie i rozumie; w ostatniej scenie z żołnierzem wymieniają znaczące spojrzenia; paniczna ucieczka w finale; ostatnie ujęcie- samotny chłopiec w wielkim lesie.

Charakterystyka żołnierza (Józefa)- szeregowiec przewożący kancelarię polową swojego oddziału; spokojny; przekonany, że wojna szybko się skończy; z ograniczoną wiedzą o świecie (jego opowieść o Francuzach); opiekujący się nieznajomym chłopcem; opowiadający o spokojnym życiu na wsi, o swojej rodzinie; chcący wrócić do domu; pełen optymizmu (pomimo nalotu, zrujnowanych domów, zgubienia swojego oddziału), jakby wojna toczyła się gdzieś obok; po spotkaniu z kobietą w szoku oraz byciu świadkiem zabicia cywili i spalenia ich gospodarstwa, zaczyna się zmieniać- powoli dociera do niego groza rzeczywistości; próbuje przed tym uchronić chłopca (zasłania mu oczy, każe uciekać); coraz rzadziej się uśmiecha; przyznaje się do swojej niewiedzy, traci pewność siebie; przestaje być dla Janka autorytetem ; znacząca scena finałowa- zaczyna strzelać do Niemców, skazując się na pewną śmierć.

Jacyś ludzie W. Szymborskiej - wiersz wyraźnie dotyczy sytuacji ludności cywilnej w czasie działań wojennych; konieczności uciekania przed zagrożeniem, pozostawienia dobytku, postępowania

Filmoteka Szkolna

wbrew własnej woli, niepewności jutra, głodu, możliwości śmierci własnej i bliskich. Nadużywanie zaimków (jacyś, jakiś, czyjeś, nie ten, nie tędy, co, kto, ktoś, kiedy, gdzie) może sugerować, że przedstawione sytuacje mogą się rozegrać zawsze, wszędzie i dotyczyć każdego. Najbardziej drastyczne obrazy są opisane w formie rymowanki (ustawienie, wydzieranie, potrząsanie), a pragnienie zagrożonych, uciekających ludzi wyrażone jest neologizmami, jakby zwykłe słowa nie mogły nazwać tego, co najważniejsze (kamiennosc, niebyłosc). Stosowane są niezgodne z normą konstrukcje składniowe (Przed nimi wciąż jakaś wciąż nie tędy droga), obecne są różne gry z frazeologizmami (zostawiają za sobą jakieś swoje wszystko, pozostawi ich przy jakimś życiu). Te ciekawe rozwiązania formalne być może zaniepokoją czytelnika, zmuszą go do głębszej refleksji nad tekstem. Ostatnia zwrotka jest chyba idealnym komentarzem do finału filmu- w poetycki sposób opisuje sytuację chłopca.

Bibliografia

Ibek-Mocniak Małgorzata „W języku poezji nic zwyczajne i normalne nie jest” Dzieci czytają wiersz Wisławy Szymborskiej „Jacyś ludzie”, Nowa Poliszczyna 2008, nr 4, str. 24-30

Film na świecie 1982, nr 8 (numer monograficzny poświęcony twórczości Stanisława Różewicza)